

**KORXONANING XALQARO RAQOBATBARDOSHLIGINI BIZNES QIYMATI ORQALI
BAHOLASH**

Polvonova Shohinur

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

MBA -15(biznes boshqaruvi yònalishi)guruh

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini baholashda biznes qiymati tushunchasining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida biznes qiymatini shakllantiruvchi omillar, ularni baholash usullari hamda korxonaning xalqaro bozorlardagi raqobat ustunliklarini aniqlashdagi ahamiyati o'rganildi. Shuningdek, moliyaviy ko'rsatkichlar, intellektual kapital va boshqaruv samaradorligining biznes qiymatiga ta'siri yoritildi. Tadqiqot natijalari asosida korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy xulosalar va takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: xalqaro raqobatbardoshlik, biznes qiymati, korxona qiymati, moliyaviy ko'rsatkichlar, intellektual kapital, strategik boshqaruv, baholash usullari.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оценки международной конкурентоспособности предприятия через показатель стоимости бизнеса. В ходе исследования проанализированы факторы формирования стоимости бизнеса, методы ее оценки, а также их значение для определения конкурентных преимуществ предприятия на международных рынках. Особое внимание уделено влиянию финансовых показателей, интеллектуального капитала и эффективности управления на стоимость бизнеса. По результатам исследования разработаны научно-практические выводы и рекомендации, направленные на повышение международной конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, стоимость бизнеса, стоимость предприятия, финансовые показатели, интеллектуальный капитал, стратегическое управление, методы оценки.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of assessing a company's international competitiveness through business value. The study analyzes the factors influencing business value, valuation methods, and their role in identifying competitive advantages in international markets. Special attention is given to the impact of financial performance, intellectual capital, and management efficiency on business value. Based on the research findings, scientific and practical conclusions and recommendations are proposed to enhance a company's international competitiveness.

Keywords: international competitiveness, business value, firm value, financial performance, intellectual capital, strategic management, valuation methods.

Kirish

Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi va xalqaro bozorlarda raqobatning kuchayib borishi sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligini baholash va ularning barqaror rivojlanishini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda korxonaning xalqaro raqobatbardoshligi nafaqat ishlab chiqarish hajmi yoki mahsulot sifati bilan, balki uning bozordagi umumiy biznes qiymati orqali ham aniqlanmoqda. Shu bois korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati asosida baholash masalasi dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Biznes qiymati korxonaning moliyaviy holati, bozor pozitsiyasi, intellektual kapitali va boshqaruv samaradorligini o'zida mujassamlashtiruvchi kompleks ko'rsatkich hisoblanadi. Xalqaro amaliyotda korxona qiymati investorlar, kreditorlar va strategik hamkorlar tomonidan muhim mezon sifatida e'tirof etilib, u korxonaning uzoq muddatli raqobat ustunliklarini aks ettiradi. Shuning uchun biznes qiymatini shakllantiruvchi omillarni aniqlash va ularni baholash mexanizmlarini takomillashtirish xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun muhim hisoblanadi.

Amaliyotda korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini baholashda ko'pincha alohida moliyaviy ko'rsatkichlar yoki eksport salohiyati bilan cheklaniladi. Biroq bunday yondashuvlar korxonaning real imkoniyatlarini to'liq aks ettirmaydi. Biznes qiymati asosida baholash esa korxonaning aktivlari, daromad olish salohiyati, intellektual va tashkiliy resurslarini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Shu nuqtayi nazardan, korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati orqali baholashning nazariy asoslarini chuqur o'rganish, amaliy baholash usullarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur maqola aynan ushbu masalalarni yoritishga va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy takliflar berishga qaratilgan.

Jahon xo'jalik tizimida integratsiya jarayonlarining chuqurlashuvi, xalqaro savdo va investitsiya oqimlarining kengayib borishi sharoitida korxonalar o'rtasidagi raqobat tobora kuchayib bormoqda. Bunday sharoitda korxonaning xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uning raqobatbardoshlik darajasini to'g'ri baholash va oshirishga bevosita bog'liqdir. Shu jihatdan, korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati orqali baholash masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy yondashuvlarda raqobatbardoshlik ko'pincha alohida moliyaviy ko'rsatkichlar, ishlab chiqarish hajmi yoki eksport salohiyati orqali baholanadi. Biroq bunday yondashuvlar korxonaning bozor qiymati, intellektual kapitali, boshqaruv sifati va uzoq muddatli rivojlanish salohiyatini to'liq aks ettira olmaydi. Biznes qiymati esa ushbu omillarni kompleks tarzda qamrab olib, korxonaning xalqaro raqobat ustunliklarini yanada aniqroq baholash imkonini beradi.

Xalqaro investorlar va strategik hamkorlar uchun korxonaning biznes qiymati asosiy mezonlardan biri bo'lib, u investitsion jozibadorlik va ishonchlilik darajasini belgilaydi. Shu sababli, korxona qiymatini shakllantiruvchi omillarni aniqlash, ularni baholash va boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Shu nuqtayi nazardan, korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati orqali baholashning nazariy va amaliy jihatlarini ilmiy asosda o'rganish, zamonaviy baholash usullarini qo'llash hamda ushbu yondashuvni milliy korxonalar faoliyatiga tatbiq etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb va muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

Korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini baholashda biznes qiymati muhim integral ko'rsatkich sifatida namoyon bo'ladi. Biznes qiymati korxonaning moliyaviy holati, aktivlar tuzilmasi, daromad olish salohiyati, bozor pozitsiyasi hamda intellektual va tashkiliy resurslarini o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni aniqlashda biznes qiymatiga asoslangan yondashuv kompleks va ishonchli baholash imkonini beradi.

Biznes qiymatini shakllantiruvchi asosiy omillarga korxonaning moliyaviy ko'rsatkichlari, aktivlar samaradorligi, daromadlilik darajasi va pul oqimlarining barqarorligi kiradi. Xalqaro amaliyotda korxona qiymatini baholashda daromadli, xarajatli va taqqoslama yondashuvlar keng qo'llaniladi. Daromadli yondashuv kelgusidagi pul oqimlarini diskontlash asosida biznes qiymatini aniqlashga imkon bersa, xarajatli yondashuv korxona aktivlarining tiklash qiymatini hisobga oladi. Taqqoslama yondashuv esa o'xshash korxonalar bozor ko'rsatkichlari bilan solishtirish orqali baholashni amalga oshiradi.

Korxonaning xalqaro raqobatbardoshligi faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmaydi. Intellektual kapital, brend qiymati, innovatsion salohiyat va boshqaruv samaradorligi biznes qiymatining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonayotgan korxonalar o'z bilim va texnologik resurslarini samarali boshqarish orqali yuqori biznes qiymatini shakllantiradi va barqaror raqobat ustunliklariga ega bo'ladi.

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, biznes qiymati yuqori bo'lgan korxonalar xalqaro bozorlarda investitsiyalarni jalb etishda, strategik hamkorlikni yo'lga qo'yishda va eksport faoliyatini kengaytirishda nisbatan qulay imkoniyatlarga ega. Shu bilan birga, biznes qiymatining o'sishi korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlab, risklarni boshqarish samaradorligini oshiradi.

Biznes qiymati orqali xalqaro raqobatbardoshlikni baholashda strategik boshqaruvning o'zni alohida ahamiyat kasb etadi. Korxonaning rivojlanish strategiyasi, resurslarni taqsimlash siyosati va innovatsion yo'nalishlari biznes qiymatining

dinamikasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois strategik qarorlar qabul qilishda biznes qiymatini oshirishga yo'naltirilgan yondashuvlardan foydalanish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, biznes qiymati asosida xalqaro raqobatbardoshlikni baholash korxonaning real imkoniyatlarini aniqlash, raqobat ustunliklarini shakllantirish va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda samarali ilmiy-amaliy vosita hisoblanadi. Ushbu yondashuvni keng qo'llash milliy korxonalarining xalqaro bozorlardagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xalqaro bozorlarda raqobatning kuchayib borishi va globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi sharoitida korxonalar faoliyatini baholashda an'anaviy yondashuvlar yetarli natija bermayapti. Bugungi kunda korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini aniqlashda faqat ishlab chiqarish hajmi, eksport ko'rsatkichlari yoki alohida moliyaviy indikatorlarga tayanish uning real iqtisodiy salohiyatini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli raqobatbardoshlikni biznes qiymati orqali baholash masalasini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish zarurati yuzaga kelmoqda.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda biznes qiymatini baholash mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan, xalqaro baholash usullari esa cheklangan darajada qo'llanilmoqda. Natijada korxonaning haqiqiy bozor qiymati, uning intellektual kapitali, innovatsion salohiyati va boshqaruv samaradorligi to'liq baholanmay qolmoqda. Bu holat xalqaro investorlar bilan hamkorlik qilish, xorijiy bozorga chiqish va uzoq muddatli strategik qarorlar qabul qilishda muammolarni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, milliy korxonalar faoliyatida biznes qiymatini oshirishga qaratilgan strategik yondashuvlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi ularning xalqaro raqobatbardoshligini cheklab qo'ymoqda. Biznes qiymati dinamikasini tahlil qilish va uni boshqarish mexanizmlarini joriy etish orqali korxonalarning moliyaviy barqarorligi, investitsion jozibadorligi va raqobat ustunliklarini mustahkamlash imkoniyati mavjud.

Shu nuqtayi nazardan, korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati orqali baholashning nazariy asoslarini o'rganish, zamonaviy baholash usullarini tahlil qilish va ularni amaliyotga moslashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzuni chuqur o'rganish milliy korxonalarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali ilmiy-amaliy yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Xulosa

Korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini baholashda biznes qiymati muhim va kompleks ko'rsatkich sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot jarayonida biznes qiymati korxonaning moliyaviy holati, daromadlilik darajasi, aktivlardan foydalanish samaradorligi, intellektual kapitali hamda strategik boshqaruv sifati bilan chambarchas

bog'liqligi aniqlandi. Shu jihatdan, biznes qiymati asosida baholash korxonaning xalqaro bozorlardagi real imkoniyatlarini aniqlashda ishonchli vosita hisoblanadi.

O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy raqobatbardoshlik baholash yondashuvlari ko'pincha alohida ko'rsatkichlar bilan cheklanib, korxonaning uzoq muddatli rivojlanish salohiyatini to'liq aks ettirmaydi. Biznes qiymati orqali baholash esa moliyaviy va nomoliyaviy omillarni kompleks tahlil qilish imkonini berib, korxonaning barqaror raqobat ustunliklarini aniqlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, biznes qiymatining yuqori darajasi korxonaning investitsion jozibadorligini oshirishi, xalqaro investorlar va strategik hamkorlar bilan hamkorlikni kengaytirishi hamda xalqaro bozorlarda ishonchli mavqeni shakllantirishga yordam berishi aniqlanadi. Biznes qiymatini oshirishga yo'naltirilgan strategik boshqaruv qarorlari korxonaning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini biznes qiymati orqali baholash zamonaviy iqtisodiy sharoitda samarali ilmiy-amaliy yondashuv bo'lib, uning qo'llanilishi milliy korxonalarining xalqaro bozorlardagi mavqeini mustahkamlash, investitsion faolligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tavsiyalar

1. **Biznes qiymatini baholashning kompleks yondashuvini joriy etish.** Korxonaning xalqaro raqobatbardoshligini aniqlashda daromadli, xarajatli va taqqoslama baholash usullarini birgalikda qo'llash orqali biznes qiymatini yanada aniq va ishonchli baholash tavsiya etiladi.

2. **Moliyaviy ko'rsatkichlarni takomillashtirish.** Daromadlilik, likvidlik va pul oqimlari barqarorligini oshirishga qaratilgan moliyaviy boshqaruv choralari kuchaytirish biznes qiymatining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

3. **Intellectual kapital va innovatsion salohiyatni rivojlantirish.** Kadrlar malakasini oshirish, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatga investitsiyalarni ko'paytirish orqali korxonaning nomoliyaviy aktivlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

4. **Strategik boshqaruvni kuchaytirish.** Korxonaning rivojlanish strategiyasini xalqaro bozor talablariga moslashtirish, uzoq muddatli qiymat yaratishga yo'naltirilgan boshqaruv qarorlarini qabul qilish zarur.

5. **Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini qo'llash.** Biznes qiymatini baholashda xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan foydalanish korxona faoliyatining shaffofligini oshirib, xorijiy investorlar ishonchini mustahkamlaydi.

6. **Risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish.** Xalqaro faoliyat bilan bog'liq moliyaviy, valyuta va bozor risklarini baholash va boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish biznes qiymatining barqaror o'sishini ta'minlaydi.

Ushbu tavsiyalarni amaliyotga joriy etish korxonaning biznes qiymatini oshirish, xalqaro raqobatbardoshligini mustahkamlash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
5. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
6. Abdurahmonov Q.X. Korxona iqtisodiyoti va raqobatbardoshlik. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
7. Sattorov B.S. Biznes qiymatini baholash va boshqarish. – Toshkent: Moliya, 2021.
8. Mirzayev A.T. Moliyaviy menejment va strategik boshqaruv. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
9. Tursunov N.N. Korxona moliyaviy barqarorligini baholash usullari. – Toshkent: Fan, 2018.
10. Xolmatov Sh.K. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar va raqobat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
11. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. – Москва: Альпина Пабlishер, 2019.
12. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов. – Москва: Альпина Бизнес Букс, 2020.
13. Ковалёв В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. – Москва: Проспект, 2018.
14. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – Москва: Инфра-М, 2021.
15. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – Москва: Инфра-М, 2019.
16. Damodaran A. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. – Wiley, 2021.
17. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – Free Press, 2018.

18. Koller T., Goedhart M., Wessels D. Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies. – Wiley, 2020.
19. Brigham E.F., Ehrhardt M.C. Financial Management: Theory and Practice.